

DE LA

Real Academia de Buenas Letras

— DE BARCELONA —

— 3

ENERO Á MARZO DE 1912

— 4 —

NOTICIA DEL VOLÚM TERCER

DEL

"Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña por el Dr. D. Josef Salat"

Possehidora la Royal Academia de Bones Lletres de Barcelona del manuscrit d'En Salat, referent al volúm tercer, en preparació, del Tractat sobre monedes catalanes que havia publicat a Barcelona en dos volums l'any 1818, dels quals havia de serne un suplement o continuació, y desitjosa d'honorar la memoria del qui fou soci d'ella y primer tractadista de la numismàtica catalana propriament dita: va pendre l'acort de publicar una noticia del dit manuscrit ab la reproducció de les làmines, ja gravades, que devien acompanyarlo, y m'encomanà la redacció de la expressada noticia.

No considerà la Academia convenient la publicació íntegra del manuscrit; primer, per no ser aquest un treball acabat, faltant donarli per lo seu autor lo darrer cop de mà, y en segón terme, porque'ls molts anys que han passat desde que s'escrigué y'ls treballs que desde aleshores s'han publicat, alguns tant notables com la «Descripció general de les monedes hispani-cristianes» de Mr. Aloiss Heiss y lo Catalèch de la riquíssima colecció numismàtica de D. Manel Vidal Quadres y Ramón, li han tret la major part del interès y de la importancia que hauria tingut d'haver vist la llum pública a son degut temps. La present noticia servirà, no obstant, per posar més y més de rellén los mèrits contrets per nostre compatrici en l'estudi a que va dedicar principalment los seus afanys y la seva inteligencia.

Abans de donar compte de com hem realitzat nostre comès, direm dos paraules del autor y del seu llibre.

D. Joseph Salat y Mora nasqué a Cervera, essent batejat en la església parroquial de dita ciutat lo dia 7 de juny de 1762. Estudià en la Universitat de la seva població natal, Humanitats, Filosofia y Lleys,

y's graduà de Doctor en aquesta darrera facultat a la edat de vint y dos anys. Més endavant establí la seva residència a Barcelona, ahont permanesqué fins l'any 1829, en lo qual, trobantse malalt de la vista, passà a viure a Igualada, de quina vila era filla la seva muller Francisca Matheu, y a Igualada morí, quasi cech, lo dia 2 de maig de 1832 (1).

Fou en Salat persona de gran ilustració, no solament com a numismàtic, sinó, además, com a bibliòfil, distingintse per la seva afició a les coses de la nostra terra. Además del tractat de monedes catalanes, que'ns ocuparà després, escrigué un «Catàlech de les obres escrites en llenga catalana desde'l regnat de D. Jaume lo Conqueridor», que vegé la llum pública imprès al final de la «Gramàtica y apologia de la llengua catalana» del Dr. D. Joseph Pau Ballot, y dexà inèdites unes «Apuntaciones para la Historia de Cataluña en la invasión de las tropas francesas en 1808». Los seus treballs li donaren just rendim y li obriren les portes de la Reyal Academia de la Historia, que'l nomenà soci corresponent, y també les de la nostra Academia de Bones Lletres, a la qual testimonià al morir la seva consideració llegantli en testament tots los llibres que possehia d'autors catalans y escrits en idioma català y totes les làmines de la obra que havia publicat sobre monedes (2).

(1) Les notícies que dona d'En Salat lo Sr. Torres Amat, en lo «Diccionario de escritores catalanes», resulten exactes, faltanhi no més que l'any de la seva mort. Lo Sr. Elias de Molins, que ha escrit ab posterioritat, suposa a n'En Salat fill de Barcelona y diu que en la Universitat de Barcelona estudià la seva carrera. Axò darrer es evidentment equivocat, donchs en lo temps que En Salat va estudiar, la Universitat de Barcelona no existia: també ho és que fos natural de Barcelona, y per obviar tot dubte respecte d'aquest punt, donem a continuació la seva fe de baptisme, que'ns ha sigut facilitada per el Rvent. D. Ramón Pinós, Corresponent de la Academia a Cervera. Diu així: «El infrascrito condjutor de la iglesia parroquial de Sta. Maria de la ciudad de Cervera, obispado de Solsona, provincia de Lérida, Certifico: que en uno de los libros de partidas bautismales que obran en el archivo de este Curato, hay una que copiada literalmente dice así: «Vni dia set de Juny de 1762 Jo Fran^{co} Gaudier Pre y Benef^t de la Pa(rroquia)l Igl(esi)a de Santa Maria de la Ciutat de Cervera Bisbat de Solsona en las Fonts Baptismals de dita Pa(rroquia)l y segons Rito de S. M. Igl(esi)a he batejat ab llicencia del Rt. Francisco Jaer Pre. y Vicari de dita Parroquia, a Joseph Francisco Bonaventura fill ligitim y natural del Sr. Joseph Salat familiar del St Ofici y de la Sra. Teresa Salat y Mora conyuges. Avis paterns Sr. Gaspar Salat y Sra. Ignasia Salat y Cotss Conyuges de Cervera Maternos Magí Mora Adroguer de Cervera y Teresa conyuges. Foren padrins lo Sr. Joseph Domenech Pagés del lloch de Barbens de ningun Bisbat y la Sra. Rosa Morlins Viuda de Cervera». Y para que conste libro la presente en la ciudad de Cervera á dos de enero de mil nuevecientos doce.—José Comallonga, Pbro. Coadjutor (Segell del Curat de Cervera).—Acaba de persuadirho així la seva partida d'òbit, quina copia devém als bons oficis de nostre amic y company d'Academia D. Frederich Rahola, y diu com segueix: «Dia tres de Maig de mil vuit cents trenta y dos: En lo Cementiri rural de la Parr(oc)uial Iglesia de Santa Maria de la Villa de Igualada, Bisbat de Vich, se donà sepultura eccl(esi)ástica al cadaver del Dr. Joseph Salat de Cervera Marit de D.ª Francisca Matheu de esta Conyuge's vehins de Igualada. Mori lo dia antes de edat setanta anys rebuts los SS. Sacraments». Es copia exacta. Igualada, 15 janer 1912.—Joseph Orumí, Pbro. Vic. (Segell del Curat de Igualada).

(2) Acta de la Junta celebrada per la R. Academ. de Bones Lletres, lo dia 13 de febrer de l'any 1834.

En la introducció al «Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña, con Instrumentos justificativos», que vegé la llum pública, com hem dit, l'any 1818, dona compte del seu propòsit ab aquestes paraules: «Las monedas que pertenecen á nuestra idea son las acuñadas en tiempo de los Condes de Barcelona, Reyes de Aragón y Castilla, que todavía estaban desconocidas é inéditas; y no se había publicado sino un *seiseno* por Lastanosa, un real de plata por Gerónimo Pujades, otro real de plata por Luis Antonio Muratori en sus antigüedades itálicas, y otra, finalmente, por Peruta, en las medallas de Sicilia; las demás estaban ocultas en poder de algunos curiosos» (1). Y efectivament, de les 136 monedes y medalles gravades en les set làmines adjuntes al seu *Tratado*, 124 són catalanes del temps a que fa referencia lo text transcrit, ab lo qual se justifica la importancia y trascendencia del llibre d'En Salat per a la numismàtica catalana y la rahó ab que hem calificat al autor de primer tractadista de la numismàtica catalana propiament dita. Aquesta trascendencia y importancia resulta major, si's té en consideració que no's va concretar En Salat a descriure les monedes que donava a conèixer, sinó que, ademés, les estudià, procurant posar en clar tot lo referent a la seva lley, pes, valor y correspondencia ab les d'altres pahissos, especialment ab les castellanes; aplegant sobre elles una munió de notícies històriques y curioses, que avalora ab la publicació íntegra de cent quaranta sis documents o manuscrits, quasi bé tots ells inèdits, trets en bona part del Arxiu municipal de Barcelona, altres, en menys nombre, del de la Corona d'Aragó, uns pochs d'arxius de corporacions y'ls restants de colleccions diplomàtiques ja impreses.

No és estrany, donchs, que'l llibre d'En Salat cridés fortament la atenció axí dels qui a colleccionar monedes antigues se dedicaven, com del petit estol d'estudiosos que a la primeria del segle XIX formaren com l'albada de la renaxensa de la cultura catalana, y que molts d'ells s'afanyessin a comunicarli noticia de noves monedes catalanes y de nous documents a elles referents, encoratjantlo en la tasca que empenqué d'escriure un Suplement o continuació dels dos volums que portava publicats. En aquesta cooperació se distingiren en primer terme lo canonge de Vich D. Jaume Ripoll y Vilamajor y'l farmacèutich y naturalista d'Olot D. Francesch Bolós, en quin monetari se guardaven nombroses peces catalanes inèdites y de notable raresa.

Tanta fou la diligència que posà En Salat en la confecció del dit *Suplement*, que en 23 d'agost de 1824 sollicitava de la Reyal Junta de Comerç de Barcelona la adquisició de cent exemplars del mateix, a rahó de set pessetes l'exemplar, a lo qual acordà accedir la dita Junta; y en 31 de janer de l'any següent, 1825, li demanava l'avençament

de 250 duros pera la impressió del tercer volúm o Suplement que tenia ja preparat pera la impremta, petició a la qual no pogué accedir la Junta per manca de fondos. Reiterà En Salat la demanda, ampliantla fins a 300 duros, en 17 de janer de 1827, oferint la entrega immediata del seu monetari, y tampoch aquesta vegada conseguí de la Junta l'adelant de cap quantitat.

Convé saber, que en la darrera ocasió se parla del llibre que volia publicar En Salat com d'una obra nova sobre monedes catalanes y valencianes, escrita ab igual mètode que'ls dos volums que havia publicat; malgrat lo qual, creyèm que no's tracta més que del tercer volúm o suplement d'aquestos, adicionat ab un opuscle sobre les monedes encunyades en el regne de Valencia, que és lo que conté'l manuscrit que va dexar al morir y avuy posseheix l'Academia. En vida d'En Salat ja no's parla més d'aquest suplement, que va quedar inèdit. Mort En Salat, diu lo Sr. Torres Amat que tant lo manuscrit com les planxes, que estaven ja gravades, obràven en poder de D. Antoni Elies y Sicardo, oficial de la administració d'Estancades (any 1836).

Respecte al monetari, cedit per En Salat per després de la seva mort a la Royal Junta de Comerç de Barcelona, mitjantsant inventari (al pèndreli aquesta en 1819 cent exemplars dels dos volums publicats sobre les monedes catalanes), quan va traslladar lo seu domicili a Igualada, afectat d'una greu dolencia a la vista, resolgué despèndrensen tot seguit y axí lo va fer saber a la dita Junta, demanantli, en 29 de novembre de 1829, designés persona per passar a recullirlo y fent present que no solament no hi faltava cap moneda de les que hi havia quan va convenir la seva entrega, sinó que més aviat s'hi havia anyadit algún exemplar. Los comissionats per la Junta per fersen càrrech portaren lo monetari a Barcelona, depositantlo a la Llotja, y manifestaren no haverlo pogut comprovar ab l'inventari per manca dels conexements especials necessaris, y en sa virtut s'encarregà la comprobació en 3 de maig de 1830, com a persona experta, al abans dit D. Antoni Elies y Sicardo. Poch temps després, en 19 de juliol del mateix any 1830, la Junta, fent constar que no havia sigut possible confrontarlo d'una manera exacte ab l'inventari, acordà donarlo per rebut. De la antiga Junta de Comerç, passà'l monetari d'En Salat a poder de la Junta d'Agricultura, Industria y Comerç, que la substituí, y aquesta lo deposità, en 1881, en lo museu provincial, ahont al present se guarda. Lo Sr. Elías de Molins, del qui hem tret algunes de les precedents notícies, diu que lo formen 441 monedes y 33 medalles, a més d'altres 354 duplicades y sense classificar per son mal estat de conservació, y fa observar que algunes de les medalles no pertenesqueren a n'En Salat, donchs la seva encunyació és posterior a la mort d'aquèst (1).

(1) Catálogo del Museo provincial de Antigüedades de Barcelona, pls. 301 a 348.

Tornant al manuscrit del volúm tercer del llibre d'En Salat sobre monedes catalanes, que és lo que'ns interessa en primer terme, tenim per segur que aquest vingué al poder d'aquesta Academia, en virtut del llegat que l'autor li feu en son testament, al qui més enrera nos hem referit; per més que no sabèm si se'n parla en les clàusules del testament relatives al llegat, que foren llegides per D. Pròsper de Bofarull en sessió celebrada lo dia 22 de maig del any 1838, y que no s'especifica en cap acta de les sessions en que la Academia s'ocupà del dit llegat. Són aquèstes: les de 13 de febrer de 1834, 21 de novembre y 12 de desembre de 1837, 22 de maig de 1838, 27 de janer y 24 de febrer de 1865. Per les del darrer d'aquests anys consta que'l llegat no estava encara en poder de la Academia, donchs se nomenà una comissió pera gestionar de la testamentaria d'En Salat, quin herèu resultà ser l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, la entrega del mateix. També consta per la del any 1838, que part del llegat la tenia en son poder D. Antòn Elies y Salvador, fill del predit Elies y Sicardo, que ja sabèm per En Torres Amat possehia lo manuscrit que'ns ocupa y les planxes gravades a ell corresponents, y que la Academia va acordar dirigir-se a aquèll sollicitant l'entrega de la part que possehia. Ni'l resultat d'aquesta gestió, ni'l de la dels comissionats nomenats l'any 1865, consta en les actes ni en los papers de la Academia, per més que a una de les dos, y més probablement a la primera, cal atribuir la existencia en son arxiu del manuscrit.

Aquest porta per titol «*Suplemento, ó sea Continuación al Tratado de Medallas labradas en el Principado de Cataluña, con Documentos justificativos. Por el Doctor Don Josef Salat de la Real Academia de la Historia. — Tomo III*»: està escrit en paper de barba y forma, o millor formava, nou fascicles o quaderns, cada un d'ells cusit per separat.

Lo primer conté un pròlech endreçat *Al Lector*, en lo qui se dona compte del per què del llibre; de la dificultat de seguir en la descripció de les monedes un mètode rigorós, per haver hagut de gravarles en les planxes a mesura que tenia d'elles conexement; y del motiu d'havernhi enclós algunes de no catalanes, que no és altre que la seva conexió ab l'objecte de la obra. Segueixen al pròlech: una notícia de coleccions numismàtiques no esmentades en los dos volums publicats, entre les quals figuren la del canonge de Vich D. Jaume Ripoll (avuy propietat de la Academia), la de D. Jaume Roig, catedràtic que fou de la Universitat de Cervera, la de D. Francesch Bolós, y la del canonge de Tortosa D. Jaume Barcalí; la serie dels sobirans que han encunyat moneda a Catalunya per orde cronològich, començant per lo rey Agila, ab indicació del volúm, làmina y número de les de cada un d'ells que's publiquen en lo llibre; y finalment, una llista per orde alfabètic; ab semblant indicació, de les ciutats, viles y pobles de Catalunya que han encunyat moneda.

Los sis següents contenen cada un d'ells la descripció y comentari

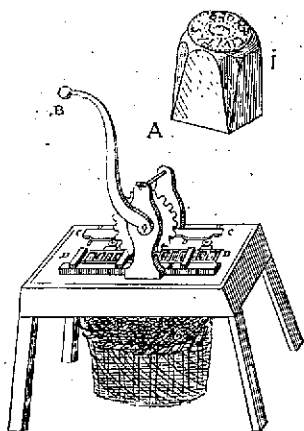
de les monedes gravades en les sis làmines corresponents al Suplement, ab lo mateix orde y numeració que porten en les làmines igual que en los volums publicats.

Lo quadern vuytè conté les còpies dels documents y texts justificatius del Suplement, en nombre de 41. Aquest fascicle és lo més incomplet del manuscrit, donchs d'alguns dels documents y sobre tot dels texts, no hi ha més que l'indicació d'ahont s'havien de copiar. Ne donarem los epígrafs al final d'aquesta notícia, ab indicació dels que ja eren o han sigut després publicats.

Y, finalment, lo novè porta lo títol de «Opúsculo de las Medallas del Reyno de Valencia» y està dedicat a la descripció y explicació de les monedes y medalles d'aquest regne gravades en la faula o làmina que porta el nombre 7 y és la última de les del manuscrit. Tampoch estava acabat, veyentshi moltes planes blanques y moltes monedes sense comentar o sense cap explicació. Conté al final nou documents, tots ells copiats dels *Aureum Opus regalium privilegiorum Regni Valentiae*, etc.

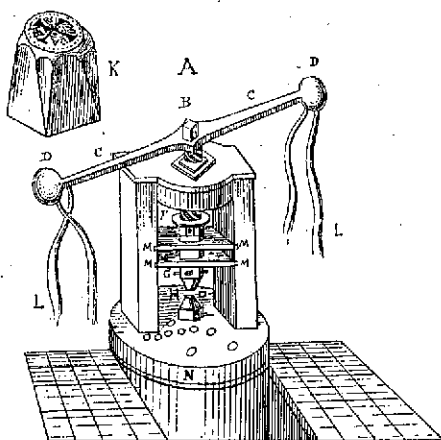
Aquests nou fascicles los té la Academia duplicats. Un dels exemplars és lo borrador, de lletra d'En Salat: l'altre és una copia feta fer probablement per lo Sr. Elías y Sicardo, que porta lo títol següent: «Continuación de los tomos 1.º y 2.º del Tratado de las monedas labradas en el principado de Cataluña, con documentos justificativos, publicados en el año 1818 por el Dr. D. Josef Salat, individuo de la Real Academia de la Historia. Ampliado y continuado el tomo III por D. Antonio Elías y Sicardo, académico de la Real de la Historia, de la de San Fernando y de la de San Carlos de Valencia, etc.» Malgrat aquest títol, la copia resulta serho al peu de la lletra del manuscrit d'En Salat, sense que hi haguèm sapigut trobar cap adició ni correcció, com no sia la de modificar tot allò en que En Salat parla en nom propi o en primera persona, lo qual importa, per part del Sr. Elías y Sicardo, una desaprensió y una falta de delicadesa gens recomanables, y més encara si's llegeix la dedicatoria y la exposició al Rey, ab les que'l senyor Elías encapsala'l manuscrit. La data de la dedicatoria, 4 d'agost de 1830, quan encara vivia En Salat, fa presumir que entre aquèst y'l Sr. Elías havien mediat certs tractes per a la publicació del manuscrit y que aquèst obrava ja en poder del darrer; però fossin los tractes los qui fossin no podia decorosament lo Sr. Elías donar com a seu lo treball d'altri. Sia que les esperances que fundava'l Sr. Elías y Sicardo en la dedicatoria al Rey del llibre no haguessin donat resultat, sia que'l dit senyor hagués mort poch després y abans de publicar-lo, com ho fa creure lo que's diu en l'acta de la sessió celebrada per l'Academia lo 22 de maig de 1838, lo cert és que'l volúm tercer del Tractat sobre monedes catalanes d'En Salat va quedar inèdit, y que al entrar en poder de la Academia, aquèsta va adquirir, ab lo manuscrit original del autor, una copia del mateix.

També va adquirir, ab lo manuscrit, un petit plech de cartes, notes y apuntacions que pertenesquen a n'En Salat, referents quasi totes a son llibre y la major part ja en ell utilidades; entre les quals, la nota que li va enviar lo senyor Dr. Francesch Bolós de les monedes que figuraven en la seva colecció; y un curiós dibuix, que reproduhim, en lo qui s'hi representen una màquina de volant per a encunyar moneda, altra per acordonarla y uns trossells (pila y cuny). Aquest dibuix està senyalat ab la indicació *Tabla 1*, de lletra del autor, y és molt probable que hagués pensat En Salat ferlo gravar pera acompanyarlo en lo volúm III; però degué mudar d'opinió, del moment que en lo manuscrit d'aquest volúm no s'hi fa cap referencia.

Màquina d'acordonar

A. Màquina d'acordonar. — B. Maneta que governa una roda o pinyó. — C. C. Quatre peces dites serrates, posades a abdós costats y que tenen un canalet hón està tallat lo cordó. — D. D. Corredora hón están les serrates d'un costat, trobantse les altres dues en altra planxa fissa que s'ajusta ab la corredora sens distingirse d'ella sinó en que està ferma. — E Foradet per hón cau la moneda després d'acordonada.

Màquina de molí per batre moneda.

A. Màquina de molí. — B. Volant o balanci. — C. C. Braç. — D. D. Boles de plom per lo pes. — E. Fus. — F. F. Sortija que unex mitjançant un encaix dit *ranura*. — G. Fus y caixa superior hón se trova colocat lo cuny superior. — H. H. Caixa inferior hón se posa y ajusta l'altre cuny. — I. Cuny o enquadrat superior. — K. Cuny o enquadrat que senyala per la part inferior la moneda. — L. L. Corretges per a tirar d'elles l'obrer. — M. M. Tantes per hón puja y baxa la caixa superior y que tenen una via per la qual están encaixades ab lo cors del volant. — N. Cep. — O. Lloch hón se coloca l'encunyador.

De planxes-matrius de les set làmines o taules del Supplement, que estaven ja gravades en coure, la Academia no'n posseheix cap: no té més que un doble exemplar de probes tirades de les dites làmines, l'un d'ells cusit en cada un dels fascicles qui hi fan referencia, y l'altre que acompanya a les copies dels expressats fascicles. Les planxes-matrius de quasi totes les làmines dels volums primer y segon publicats, obren sí en poder de la Academia. Les que's publiquen ab

aquesta notícia estan tretes de les còpies de que acabam de parlar. En elles s'observarà que'l dibuix de les monedes mostra iguals deficiències que'l de les gravades en les làmines dels dos primers volums.

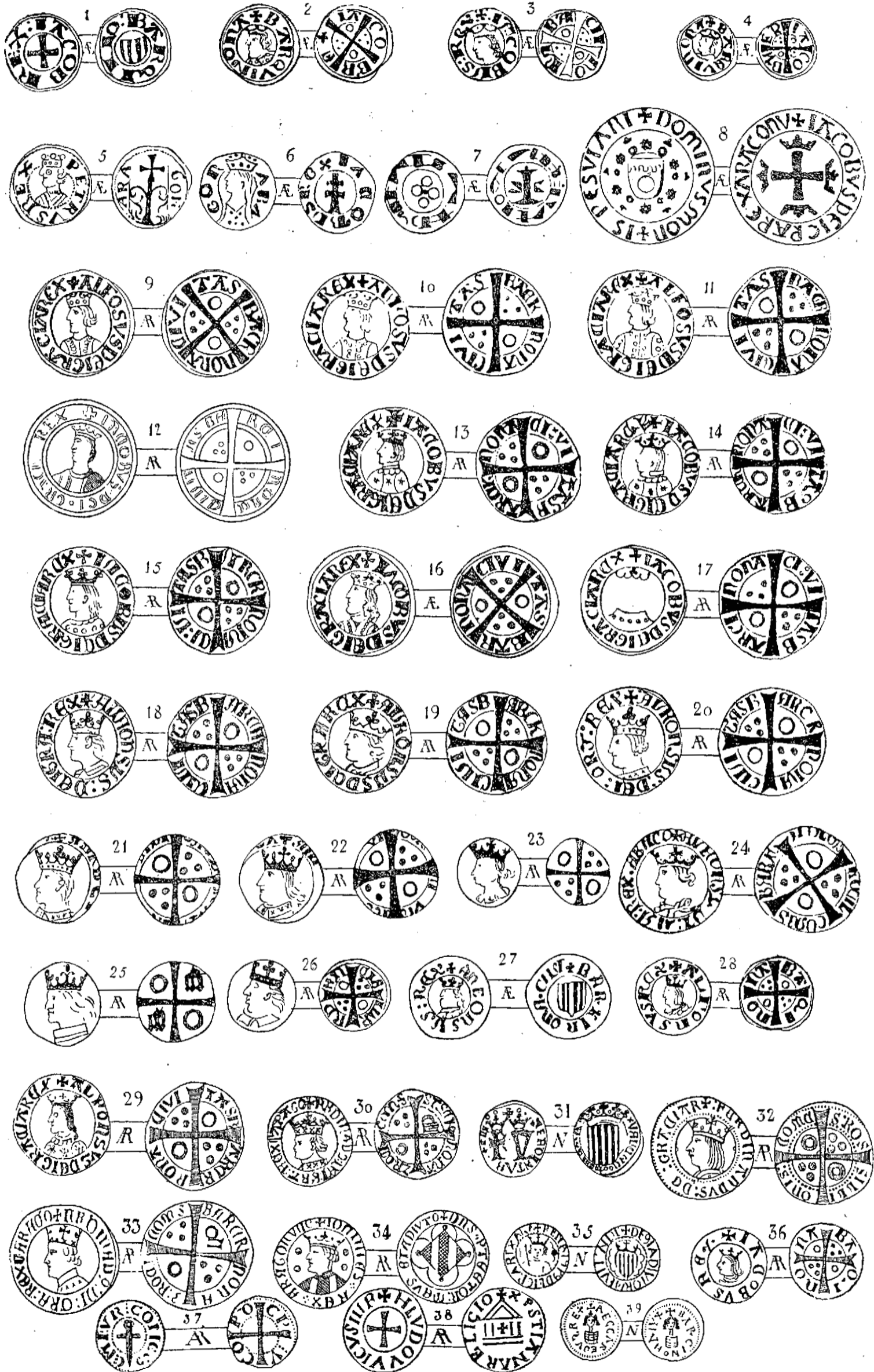
Encara que'l manuscrit no's pot conceptuar acabat y li faltés lo darrer cop de mà, com diu lo Sr. Torres Amat, no obstant estava en disposició de donarse a la estampa y fins s'havía començat ja la impressió dels documents justificatius, donchs dels quatre primers y de la «Advertencia» que devía precedirlos, n'hi ha probes entre los papers que hem dit posseheix la Academia.

Respecte a la importància d'aquest tercer volúm, cal dir que en ell se dona compte (y estan gravades en les làmines) de 266 peces, de les quals 256 són monedes y medalles; 185 catalanes y les demás de diversos pahissos. Es veritat que algunes estaven ja descrites en lo volúm I y altres no són més que senzilles varietats de les publicades en dit volúm; però de les catalanes prop de la meytat eren inèdites y n'hi ha de molt notables per la seva raresa, tant que no n'hi falten de desconegudes por Mr. Heiss y que tampoch figuren en lo Catàlech de la col·lecció del Sr. Vidal Quadras, com son: lo diner comtal de Ramón Borrell, alguns óbols episcopals de Vich, el diner del compe d'Urgell Grau de Cabrera, varis senyals de Vich, l'ardit (?) de Camprodón, el duro de Lleyda sense bust de rey, y alguna altra. L'estudi de les monedes és potser en aquest volúm menys acurat que en lo primer y n'hi ha bastantes de mal llegides, lo que no deu atribuirse a impericia de l'autor sinó a la falta de vista, per la malaltia que sufri en los últims anys de la seva vida. Tampoch los documents justificatius tenen, ni per son nombre ni per son interès numismàtic, la importància dels impresos en lo volúm segón.

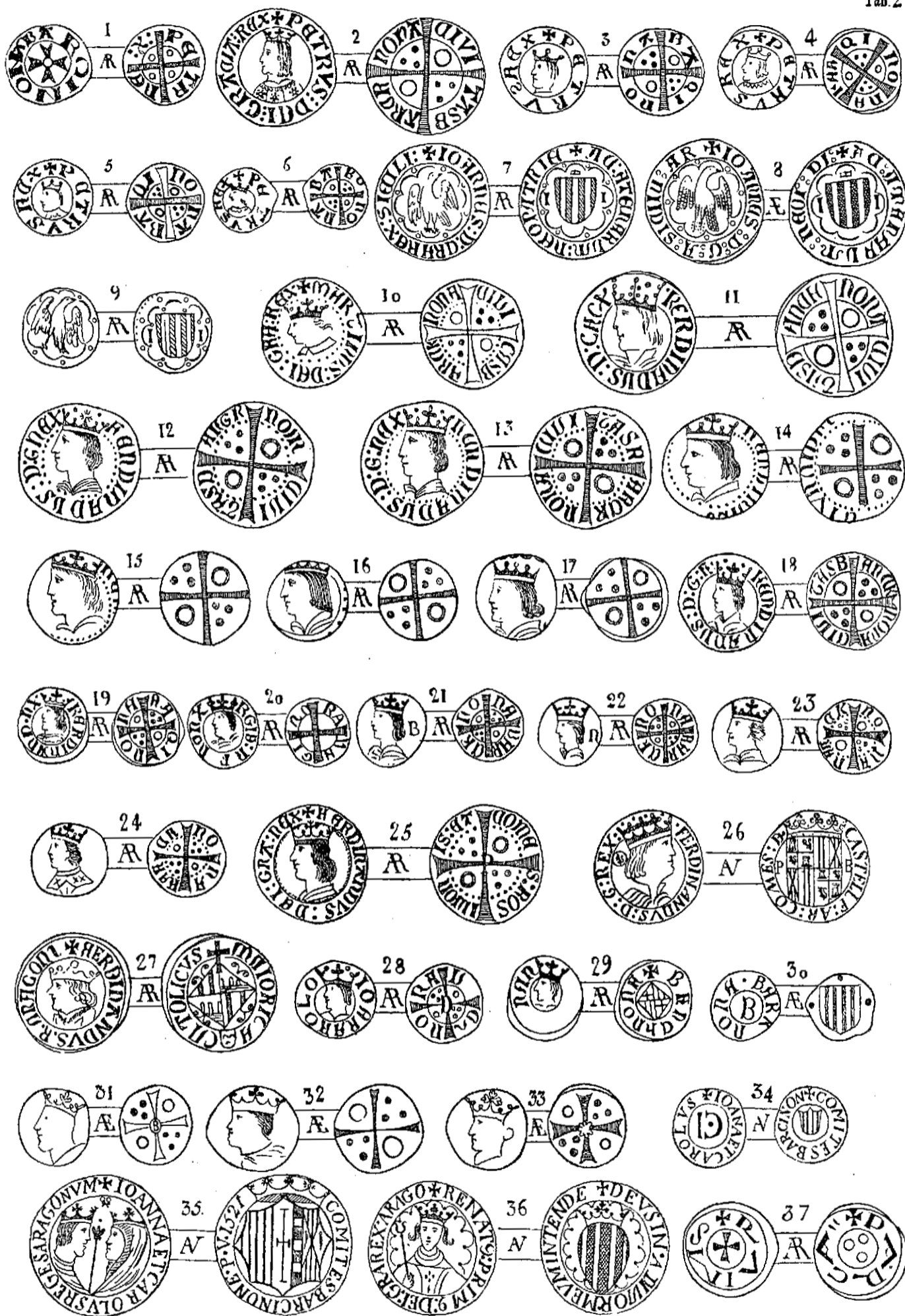
Apreciant en conjunt lo treball d'En Salat en l'estudi de les monedes catalanes, resulta que en los tres volums de son llibre s'hi descriuhen 402 peces, de les quals 390 són monedes y medalles, ilustrades ab la inserció de 187 textos y documents: documents y monedes, en la seya gran majoria inèdits.

De les monedes y medalles que estudia, 292 són catalanes de la època dels Comtes catalans y del Reys d'Aragó y d'Espanya, que constituixen l'objectiu que's proposà En Salat al escriure son llibre; 10 són wisigòtiques, encunyades en terror català; 33 valencianes; 13 mallorquines; 4 aragoneses; 5 sicilianes; 1 napolitana; 2 sardes; 21 castellanes o de sistema monetari castellà, algunes d'elles encunyades a Catalunya; 6 franceses; 2 italianes, y 1 alemanya; total 390 monedes y medalles. Les restants 12 peces, fins al complement de 402, 6 són pesals, quasi tots de moneda; 1 és lo dibuix hipotètic d'una moneda; un altre és un tanto o peça monetiforme, y'ls altres quatre són los dibuxos d'un segell, de dos punxons y d'un pes.

¡Pochs pahissos se podien vantar, en lo primer terç del segle XIX, de tenir un estudi tant complert y tant ben fet de les seves monedes de

Tab. 2

la *Etat mitjana*, com és lo de D. Joseph Salat sobre les monedes catalanes!

Lo resúm y les Taules o làmines que seguexen, acabarán de donar una idea de lo que era lo tercer volúm del «Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña, con documentos justificativos», que va escriure y's proposava publicar En Salat. Al redactarlo, senyalèm a cada moneda la classificació que en nostre concepte li correspòn, y donèm luego, en poques paraules, una síntesi de lo que diu l'autor respecte de ella, prescindint dels comentaris agens a la numismàtica, però alguns d'ells interessants o curiosos, ab que a voltes s'entreté l'autor portat de les seves aficions històriques y bibliogràfiques. A n'aquest resúm seguirà la llista dels documents justificatius que l'autor tenia pensat acompanyar al dit volúm, alguns dels quals, com hem indicat, figuren ja copiats o impresos en lo manuscrit.

TAULA I

Número 1. — *Diner de doblench de Jaume I.*

En Salat descriu bé aquesta moneda; diu que pesa 17 grans, y la suposa equivocadament de tern, lo que és tant més estrany quan fa notar que és igual a la que publicà en lo primer volúm, Taula I, núm. 1, de la quina digué que sospitava era moneda de doblench.

La diferencia que troba entre aquesta peça y la que ja havia publicat, no existeix; donchs no's té conexement de cap moneda d'aquests tipus ab la creu cantonada ab punts, com la dibuxada en lo dit primer volúm.

A propòsit d'ella, diserta sobre l'origen del nom de Barcelona y sobre la seva ortografia en llengua llatina.

Núm. 2. — *Diner de tern de Jaume I.*

Diu que pesa 18 grans, que's diferencia de la moneda publicada en la Taula III, del Vol. I, y de la que descriurà ab lo núm. 4 per son mòdul, y de la primera, además, perque en lloch de BARQINO diu BARQVINONA. Fa notar que aquesta llegenda està gravada al voltant del bust del rey, y no en lo revers com en les demés monedes.

Núm. 3. — *Diner de tern de Jaume II.*

Diu que pesa 19 grans; l'atribuix a Jaume I.

Núm. 4. — *Obol o malla de tern de Jaume I.*

Diu que pesa 9 grans, y observa que a les malles, segons lo document de creació de la moneda de tern, les hi correspòn lo pes de deu grans y mitg.

Núm. 5. — *Diner jaquès de Pere II d'Aragó, I de Catalunya.*

Diu que pesa 20 grans y la suposa moneda de tern. Fa present que l'havia publicada Lastanosa (*Tratado de la moneda jaquesa*), donantla al rey Pere II d'Aragó, y que ell la gravà per considerarla «la marc de la moneda barcelonesa de tern». Aquesta opinió cau per la seva basa,

donchs aquest diner, com la demés moneda aragonesa de Pere II, és de quatern y no de tern.

Núm. 6. — *Diner jaquès de Jaume I.*

Li senyala'l pes de 20 grans y diu ser de tern. Fa notar que se troba la creu patriarcal o de dos travessers gravada també en monedes de Solsona.

Núm. 7. — *Diner melgarès.*

En Salat califica bé aquesta moneda de «diner melgarès», seguint a Du Cange y als PP. maurins en sa «Historia del Languedoc»: no encerta la lectura de les llegendes, quines lletres califica de desconegudes; y llegenditima lo fet de publicarla per ser de curs molt freqüent en lo Principat. Lo demés que diu a propòsit d'ella resulta antiquat.

Treballs posteriors, que resumí Mr. Poey d'Avant (*Monnaies féodales de France, Vol. II*, pl. 286 y següents), han justificat que era la moneda propia del comtat de Melgueil (del qual formava part lo senyoriu de Montpellier), ab tipu immobilisat, copiat, encloses les llegendes, dels Raymondins de Narbona, sense més variació que la forma de la creu del revers, que és en les monedes melgare-es un pal vertical y a cada costat d'ell, formant los braços, una banderola: tal com se veu en alguns segells dels bisbes de Magalona.

La seva encunyació no's pot atribuir de cap manera al rey Jaume I.

Núm. 8. — *Gros de plata de Montpellier, de Jaume I.*

De lo que diu l'autor al parlar d'aquesta moneda, se'n desprèn que no l'havía vista y que copià son dibuix de la publicada en la abans citada «Historia del Languedoc». Adverteix que'l gravador de la Taula s'equivocà, posant primer lo revers que l'anvers. El dibuix d'aquesta moneda no's recomana per la seva fidelitat, particularment el del revers, y li dona el mòdul de 31 milimetres, 5 o 6 més del que tenen los exemplars d'ella que's conserven. Axò explica que En Salat, després de manifestar que no havia pogut averiguar son pes, judicant pel dibuix suposà que pesaria una unça. Los documents relatius a la seva creació y bàtiment proben que havia de pesar 396 o 398 centigrams (a rahó de 60 peces o 60 y $\frac{1}{3}$ lo march de Montpellier) y el pes efectiu d'exemplars d'elles que dona Mr. Heiss és lo de 390 centigrams.

Com aquests documents són del any 1272 o 1273, l'intent del infant D. Pere de fabricar a Barcelona *grossos* de plata, desautorizat pel rey D. Jaume en 1269, no podia obehir a la encunyació d'aquesta moneda a Montpellier, ni als bons resultats d'ella obtinguts, com opina l'autor.

Núms. 9, 10 y 11. — *Croats de Alfons II (III d'Aragó).*

Són iguals, ab insignificants diferencies en lo trajo, aquestes tres monedes, y també ab la publicada per l'autor en la Taula III, núm. 5, del Vol. I.

Res anyadeix, digne d'esment, a lo que portava manifestat en lo dit volúm. Pes del núm. 9: 1 adarm, 21 grans.

Núms. 12, 13, 14, 15, 16 y 17. — *Croats de Jaume II.*

Los classifica bé y observa que són de cunys diferents. Son pes varia de 1 adarm 23 grans a 1 adarm 27 grans.

Núms. 18, 19, 20, 21, 22 y 23. — *Croats d'Alfons IV (V d'Aragó).*
(Los tres darrers retallats y'l núm. 23, a judicar per lo mòdul del dibuix, és probable fos un mitg croat).

Aquestes monedes són lleugeres varietats de la que havia publicat en lo Tom. I, Taul. III, núm. 12, atribuhintla ab acert a Alfons IV. Res anyadeix, digne de nota, al comentari que hi posà en lo dit volúm.

Núm. 24. — *Croat rossellonès d'Alfons IV (V d'Aragó).*

Nota en Salat que aquesta moneda és igual a la que publicà en la Taula III, núm. 7, del Volúm I, y sembla indicar que correspònd a Alfons IV, malgrat haverla atribuhida a Alfons III en lo citat volúm. Fa notar que en aquesta y en altres monedes los reys d'Aragó s'intitularen comtes de Rosselló. Res sospita respecte la seva encunyació en la seca de Perpinyà. Pesa 1 adarm, 26 grans.

Núm. 25. — *Croat rossellonès, retallat, de Joan II.*

Encara que sembla decantarse a atribuhir aquesta moneda a Alfons IV, la falta de llegendes li fa dexar enlayre l'atribució a sobirà determinat. La descriu y comenta equivocadament, per no haver encertat a dexifrar lo monograma, format per dos *p* gòtiques lligades, que té gravat en lo revers, el qual confón ab tres barres. Diu que pesa 28 grans. Tampoch la sospita encunyada en Perpinyà.

Núm. 26. — *Terç de croat, encunyat a Lleyda, durant lo regnat de Joan II.*

En Salat llegeix equivocadament *Civitas Barknona* en lo revers d'aquesta moneda, que diu *Ilerdencis*, com resulta del mateix exemplar que grava, encara que ab alguna incorrecció. Fa notar que no porta llegendas en l'anvers; diu que pesa 24 grans, y la creu d'un dels quatre Alfonsos que regnaren a Catalunya.

Núm. 27. — ?

En Salat diu que possehia aquesta moneda el P. Izquierdo, que és de tern y que son pes era de 22 grans. Observa que està mal encunyada; la atribuheix a Alfons IV, y la creu un *dobler*.

Tal com dibuxa aquesta moneda, no se'n coneix cap exemplar y duptèm molt de la seva existència. No pretenim ab axò negar que'l P. Izquierdo possehis una moneda quelcòm semblant a la dibuxada, però sí expressar la nostra convicció de que'l dibuix d'ella és defectuós y que en les llegendes, sobre tot, no hi ha cap seguretat.

Núm. 28. — *Diner de tern d'Alfons III (IV d'Aragó).*

No indica a quin dels Alfonsos correspònd aquesta moneda: que és de tern y no de plata. Pesa 22 grans.

Núm. 29. — *Croat d'Alfons III.*

Diu que pesa 1 adarm y 27 grans y no indica a quin dels Alfonsos correspònd.

Núm. 30. — *Mitg croat rossellonès de Ferràn I.*

Llegeix equivocadament *Alfonsus*, en lloch de *Ferdinandus*, que és lo nom gravat en la moneda: diu que pesa 30 grans; y que la possehia lo canonge Ripoll. Pel monograma del revers, la creu, ab acert, encunyada a Perpinyà.

Núm. 31. — *Escut d'or, valencià, dels Reys Catòlics.*

La descriu y grava ab alguna incorrecció en les llegendes. Per l'escut del revers, dupta de que fos encunyada a Valencia y sospita haverho sigut en alguna seca catalana, per quina rahó y per la de conceptuarla inèdita la enclou en lo llibre. Diu que pesa 34 grans y que la possehia lo canonge Ripoll.

Núm. 32. — *Croat rossellonès de Ferràn II (V de Castella).*

La descriu bé, la creu encunyada a Perpinyà per la llegenda y per la P que té gravada en lo centre de la creu del revers, y no indica a quin dels dos Ferrans correspòn. Diu que la possehia lo senyor Cabanes y que pesava 1 adarm y 27 grans.

Núm. 33. — *Croat rossellonès de Ferràn I.*

La descriu bé, la sospita encunyada a Perpinyà, no indica a quin dels dos Ferrans correspòn y diu que la possehia'l senyor Bolós y que pesa 1 adarm y 30 grans.

Núm. 34. — *Coronat d'Aragó, de Joan I.*

Fa notar que, fora del mòdul y del pes, aquesta moneda és igual a la publicada en la Taula III, núm. 13, del Vol. I. La atribueix a Joan II y la creu encunyada al Rosselló o a Valencia, però més probablement en lo darrer regne. Ignora la significació dels quatre punts o glòbuls que té gravats en l'anvers, y la suposa de plata. Diu que pesa 32 grans y que la possehia'l senyor Bolós.

En lo volúm II del llibre «Les monedes catalanes» donèm a conèixer lo document de creació d'aquestes monedes per Joan I, en lo qui se donà rahó de son nom, tipus, llegendes, valor y lloch d'encunyació.

Núm. 35. — *Quart de pacífich, de Renat d'Anjou.*

La descriu bé, diu la possehia'l senyor Elies y li senyala 17 grans de pes. Manifesta reservar los comentaris sobre aquesta moneda pera quan s'ocupi d'altra igual, de major mòdul, gravada en la Taula II, núm. 36, d'aquest suplement.

Núm. 36. — *Diner de tern, de Jaume II.*

L'atribueix bé a Jaume II, lo suposa de plata, li senyala'l pes de 21 grans y diu lo possehia lo senyor Bolós.

Núm. 37. — *Diner d'Uch-Ponc, comte d'Empuries.*

La descriu ab alguna inexactitut. Diu ser de plata y que la possehia lo senyor Elies. A propòsit d'ella copia la llista cronològica dels comtes d'Empuries que donà D. Joseph de Taverner y de Ardena en la seva manuscrità «Historia de los Condes de Empurias y de Peralada», del qui y del seu llibre fa merescuts elogis.

Núm. 38. — *Diner carolingi, ab les llegendes* ✠ HLVDVVICVS IMP y ✠ XPISTIANA RELIGIO, *de tipu immobilisat.*

L'atribuheix a Lluís lo Piadós, li dona'l pes de 32 grans, diu la possehia'l Sr. Cabanes y afegeix que pot congecturar-se haver sigut encunyada a Barcelona.

Encara que aquesta moneda pugui ser de Lluís lo Piadós, no pot assegurar-se que hagués sigut encunyada durant lo regnat d'aquest, per haversen continuat encunyant ab iguals tipus y llegendes després de la mort de l'emperador Lluís. No hi ha cap fonament per suposarla encunyada a Barcelona, ni a cap altra lloch de Catalunya.

Les monedes barcelonines de Lluís lo Piadós, no les conegué En Salat y han sigut publicades ab posterioritat a la mort d'aquest.

Núm. 39. — *Terc de sou d'or, barcelonès, de Recaret I.*

Diu que pesa 29 grans y que la possehia'l canonge Ripoll. Fa notar que són tres les monedes barceloneses d'aquest réy que dona a conèxer, y que Nicolau Mahudel en publicà encara un altra varietat.

TAULA II

Núm. 1. — *Obol de quatern, barcelonès, de Pere I (II d'Aragó).*

Descriu aquesta moneda ab força exactitut; l'atribuheix ab acert a Pere I, y diu que pesa 15 grans y que del assaig d'un exemplar fet per Salvador Peradaltas, va resultar contenir una part de plata per dos de coure, o sia, ser de lley de quatre diners.

Dona noticia d'una troballa de 60 monedes, 59 d'aquest tipu y l'altra melgaresa, de les quals 18 de grosses (*diners*) y les 42 restants petites (*òbols* o *malles*, entre les quals la melgaresa), realitzada prop de la ciutat de Vich a derrers de febrer de l'any 1822.

Núm. 2. — *Croat de Pere III (IV d'Aragó).*

Diu que pesa 1 adarm y 26 grans y la adjudica equivocadament a Pere II. Diserta a propòsit d'ella sobre les vestidures que usaren los reys d'Aragó.

Núms. 3, 4 y 5. — *Diners de tern, de Pere III (IV d'Aragó).*

Los atribuheix, en mon concepte equivocadament, a Pere II. Aquestes monedes no són de plata, com diu En Salat, sinó de tern, axò és, de billó. Senyala a la primera'l pes de 1 adarm 15 grans, y a les altres dos, lo de 21 y 30 grans respectivament. Si'l pes de la primera no està equivocadament, la moneda descrita no seria un diner de tern, sinó probablement un pesal; com creyèm eren pesals altrés peces conegudes de tipus iguals als dels diners de tern de Pere III, però de flan molt més groxut y quin metall sembla ésser coure pur.

La diferència que troba En Salat entre aquests diners y'l que gravava en la Taula 3, núm. 3, del Tom. I, no existeix, donchs no's coneix cap diner de Pere ab la llegenda BARKNONA que's dibuxa en la dita moneda, la qual creyèm mal llegida y mal gravada.

Núm. 6. — *Obol de tern de Pere III (IV d'Aragó).*

Diu que pesa 13 grans y l'atribuix, com los precedents, a Pere II. Es una varietat del que publicà en lo Tom. I, Taul. 3, núm. 4, que no diu BARQINO, com afirma, sino BAQINONA, com se llegeix en lo grabat que publica y en tots los òbols de Pere coneguts.

Núms. 7, 8 y 9. — *Monedes de plata, sicilianes, de D. Joan II d'Aragó.*

Aquestes monedes, encara que sospita poden ésser sicilianes, com ho són, les atribuix erradament a Joan I, que no va ésser rey de Sicilia. La última d'elles és retallada: a les altres dos les hi senyala'l pes de 1 adarm 22 grans y 1 adarm 23 grans, respectivament. De ser exactes llur dibuix y descripció. constituhirien altres tantes varietats de la publicada per Mr. Heiss. (*Descripción de las monedas hispano-cristianas*, Vol. II, pl. 361, y Lam. 119, núm. 2).

Núm. 10. — *Mitg croat del rey D. Martí.*

Lo classifica bé y diu que pesa 30 grans.

Núms. 11, 12, 13, 14, 15, 16 y 17. — *Croats de Ferràn II* (los tres derrers retallats).

Nota que aquestes monedes són varietats de la publicada en lo Volúm I, Taula 3, núm. 14, que atribuí bé a Ferràn II: perxò és més d'extranyar el dubte que manifesta al parlar de la senyalada ab el núm. 11, quin comentari no fa referència a Ferràn II sinó a Ferràn I. Senyala a les dos primeres, que són les més ben conservades, el pes de 1 adarm 27 grans y 1 adarm 28 grans, respectivament.

Núm. 18. — *Mitg croat de Ferràn II (V de Castella).*

Lo descriu bé. Li senyala'l pes de 30 grans.

Núm. 19. — *Diner de billó, barcelonès, de Ferràn II (V de Castella).*

Lo descriu y grava, ab alguna incorrecció en les llegendes. Diu que pesa 25 grans y que és de plata, en lo qual s'equivoca, donchs és de billó y no li correspón lo pes de 25 grans per ser de la talla de 24 sous per march.

Núm. 20. — *Igual a la moneda precedent.*

Diu que pesa 18 grans y la creu diferent de la precedent, per no tenir la creu cantonada ab punts y anellets. Aquesta circumstancia és deguda, al nostre entendre, a la mala conservació del éxemplar que possehia En Salat, puig no sabèm que's conegui cap moneda com la que descriu y dibuxa.

Núms. 21, 22, 23 y 24. — *Quarts de croat, barcelonesos, de Ferràn II (V de Castella).*

En Salat distingeix les senyalades ab los núms. 21 y 22 de les senyalades ab los núms. 23 y 24; primer, en lo pes, que diu ser en aquelles de 10 grans y en aquestes de 16; segón, en portar les primeres una B gravada darrera'l cap de l'anvers, y no portarli les segones, y tercer, porque'l cercle que separa la llegenda del camper del revers,

és en les unes de punts y en les altres linial. D'axò'n dedubeix que'ls núms. 21 y 22 són sizens de croat, y'ls núms. 23 y 24 quarts de croat, y a judicar pel lloch que'ls hi ha assignat en les taules y en la descripció, les creu totes, encara que no ho diu, de Ferràn II, essent així que en el Tom. I, Taul. 2, núm. 3, en publica una d'igual als núms. 21 y 22 y l'atribuix a Alfons V d'Aragó.

De quarts de croat de Ferràn II, que són molt abundants y de cunys variats, no'n conèxem cap en que'l cercle que separa'l camper de la llegenda del revers sia linial y no de punts, y que no porti la B gravada darrera la testa del rey de l'anvers. Com los terços y sisens de croat, que començaren a batrers molt poch abans de morir Alfons V y seguiren encunyantse després de mort aquèst, no porten cap lletra darrera la testa reyal, y fora d'aquesta circumstancia no's diferencien dels quarts de croat de Ferràn II més que en lo dibuix de la testa, que acostuma a portar los cabells voleyant y no caiguts, y en alguns detalls del vestit del rey: és molt fàcil que les monedes descrites ab los núms. 23 y 24 sien d'Alfons V o d'algún dels prínceps que foren proclamats reys d'Aragó quan les turbulencies del regnat de Joan II, y axí pot quasi assegurar-se respecte de la que porta'l núm. 24; però de la que porta'l núm. 23, per la falta de confiança que tenim en la fidelitat de son dibuix, no's pot dir lo mateix.

El pes de 16 grans s'acomoda ab molta aproximació al que correspon als terços de croat. El de 10 grans és inferior al que correspon als quarts de croat y molt superior als dels sisens de croat, rahó per la qual estimem serien curts los que va pesar En Salat y més tenint en consideració lo que diu aquèst en lo Tom. I, que'l publicat per Lastanosa pesaba 13 grans. Mr. Heiss creu també quarts de croat los encunyats en temps de Ferràn II.

Núm. 25. — *Croat rossellonès de Ferràn II (V de Castella).*

Es una senzilla varietat de cuny de la ja descrita y gravada en la Taula I, núm. 32 del Suplement.

Núm. 26. — *Principat barcelonès de Ferràn II (V de Castella).*

Lo descriu y dibuxa ab alguna equivocació: diu que pesa 1 adarm y 32 grans, y, encara que dubitativament, lo creu un principat.

Núm. 27. — *Reyal de plata mallorquí de Ferràn II (V de Castella).*

També la descriu y dibuxa ab alguna inexactitut. Diu que pesa 1 adarm y 28 grans. Vegis la publicada per D. Alvar Campaner, «Numismàtica Balear», L. VI, núm. 6.

Núm. 28. — *Diner o menut, de billó, de Dona Joana y D. Carles I.*

Lo suposa de plata; diu que pesa 18 grans y que's diferencia del que publicà en el Tom. I, Taul. 3, núm. 15, en que en aquell el bust és de dona y en aquest d'home.

Nosaltres creyem que les dos monedes són senzillament varietats de cuny y que no hi ha en los busts tal diferencia.

Núm. 29. — *Dobler barcelonès de Ferràn II (V de Castella).*

En Salat estigué desacertat en la lectura y descripció d'aquesta moneda, que atribueix equivocadament a Carles I, y que no és de plata, com diu, sino de billó: li senyala'l pes de 17 grans. Encara que no és comú, se'n conexen bastants exemplars en los qui la inscripció de l'anvers se llegeix be: FERDINAN.

Núm. 30. — *¿Pesal?*

Diu que és de coure, que pesa 19 grans, que's diferencia en el mòdul del publicat en el Tom I, Taul. 2, núm. 12, y lo sospita un dobler. En lo darrer va equivocadament, donchs no s'hi veu'l bust reyal ni les armes de Barcelona que eren los tipus propis dels doblers, y además aquestos havien d'ésser de lley de tres diners de plata, o sia de billó, y no de coure o bronze, com diu que són les dos peces semblants per ell descrites.

La escassetat d'aquestes peces, de les quals no sabèm se'n conservi més que un exemplar, y'l ser de coure, metall del qual no s'encunyaren a Barcelona monedes fins entrat lo segle XVII, nos fa presumir que no són monedes, sino pesals. ¿Pesals de què? Ho ignorèm: l'estndi dels pesos catalans durant la Edat Mitjana encara està per fer. De tots modos, tingas present que 12 grans són lo pes exacte del terç de l'argenç del march de taula de Barcelona, y que 18 grans representen exactament la meytat del pes de l'argenç del mateix march. En possible que En Salat s'equivoqués d'un gra al donar a una de les peces que'ns ocupen lo pes de 19 grans y no'l de 18.

Núms. 31, 32 y 33. — *¿Pesals de croat, del segle XV?*

Los descriu bé; nota les petites diferencies que en ells s'observen; diu que són de coure; los hi senyala'l pes de 1 adarm 19 grans y d'un adarm 18 grans, y presúm que són monedes pugeses encunyades a Barcelona. Mr. Heiss, sense fer present que aquestes peces són de coure, atribueix la que descriu a Alfons V y la califica de terç de croat. La diferencia entre les dos opinions no pot ésser major, donchs los terços de croat, al acabar son regnat Alfons V, valien 6 diners, y les pugeses solament representaven lo valor d'una quarta part de diner.

Nosaltres, per alguna de les rahons exposades al comentar lo núm. 30, y per altres que donèm en lo Vol. II del llibre «Les monedes catalanes», creyèm que l'un y l'altre estan equivocats, y que aquestes peces no eren monedes, sino pesals de croat.

Núm. 34. — *Mitg principat, barcelonès, de Joana y Carles I.*

Lo descriu y grava bé; diu que lo possehia'l senyor Bolós; que és d'or, y que pesa 1 adarm.

Núm. 35. — *Doble principat, barcelonès, de Joana y Carles I.*

Lo descriu ab alguna omissió; lo califica de doble ducat; lo presúm encunyat a Amèrica per les lletres P.V que hi ha al acabament de la llegenda del revers, abans de la data, que interpreta *Plus Ultra*; diu que'l possehia lo senyor Bolós, y li donà'l pes de 3 adarms 22 grans.

Al ocuparnos en lo volúm III de «Les Monedes catalanes» dels do-

bles principats o ducats de Joana y Carles I. fundats en que en altre exemplar a més de les sobredites lletres hi ha una I, axò és, P. V. I., no'ns resolèm a acceptar la opinió d'En Salat que llegeix la P. y la V., *Plus Ultra*, y dexèm enlayre la significació de les tres lletres, declarant que no sabèm lo que volen dir. Ara, emperò, havent reflexionat més sobre'l particular y tenint en consideració que la llegenda del revers de la peça de quatre principats, que copièm de Mr. Heiss, ve a confirmar fins a cert punt la lectura del numismàtic català, l'acceptèm com a molt probable y creyèm que les lletres P. V. I. poden llegirse *Plus Ultra Indiarum*. De tots modos conceptuèm la moneda encunyada a Barcelona y no a Amèrica.

Núm. 36. — *Pacífich, barcelonès, de Renat d'Anjou.*

Lo descriu y dibuxa bé; lo califica de pacífich; l'atribueix a Renat d'Anjou, proclamat rey quan les turbacions del regnat de Joan II: diu que'l possehia lo senyor Bolós, y li senyala'l pes de 1 adarm 33 grans.

Núm. 37. — *Diner de plata de Ramón Borrell, comte de Barcelona.*

Descriu bé aquesta moneda, que possehia'l senyor Bolós: fa present que és de plata y diu que pesa 24 grans.

Dubta sobre si pertany o no a algún dels comtes catalans que s'anomenaren Ramón, y no la creu encunyada en lo Principat.

En «Les Monedes catalanes», vol. I, pl. 79-81, donèm les rahons que'ns fan creure que aquesta moneda és catalana y que s'ha d'atribuir al comte de Barcelona Ramón Borrell.

Es una de les descrites y fetes gravar per En Salat, en lo volúm manuscrit que'ns ocupa, que no conegué Mr. Heiss.

TAULA III

Núm. 1. — *Peça de cinch rals catalans, d'Argentona.*

La descriu y classifica bé; diu que en altre exemplar s'hi llegeix l'any, que és el 1642; y que pesa 6 adarms.

Núm. 2. — *Peça de cinch rals, barcelonesa, de Felip III (IV de Castella).*

La descriu bé; diu que pesa 6 adarms y la suposa encunyada en 1641. També podria ser del 1640.

Núm. 3. — *Peça de cinch sous, barcelonesa, de Lluís XIII de França.*

La descriu bé; diu que pesa 5 adarms y la suposa equivocadament encunyada a Igualada, axí com la de cinch rals del mateix rey que publicà en lo Tom. I, Taul. 2, núm. 4.

Núm. 4. — *Diner comtal de Besalú.*

Lo descriu ab alguna lleugera equivocació; diu que'l possehia'l senyor Cabanes y que pesava 20 grans.

Aquesta moneda y les dos publicades per En Salat en lo Tom. I,

Taula 4, núms. 5 y 6, són los tres tipus de monedes comtals de Besalú fins avuy coneguts. Les trobades ab posterioritat són les malles d'aquestos mateixos tipus o bé senzilles varietats dels diners.

Núm. 5. — *Sisè de Besalú, sense nom de rey, del any 1642.*

Aquesta moneda, com fa notar l'autor, és una varietat de la que publica en lo Tom. I, Taul. 4, núm. 7. Es de coure y li senyala'l pes de 2 adarms, 9 grans.

Núm. 6. — *Sisè de Caldes de Montbuy, sense nom de rey, de l'any 1641.*

Igual al que descriu y publica en el Tom. I, pl. 271 y Taul. 4, núm. 9. Pes, 2 adarms, 20 grans.

Núm. 7. — *Peça de llautó, de Cardona.*

Es la mateixa que descriu, sense gravarla, en el Tom. I, pl. 272, ahont fa present que no la creu un tanto de la esglesia de St. Miquel de Cardona, per haverse enterat de que en dita població no hi havia memoria de que se'n haguessen fet de semblants. Diu que és incusa y que pesa 5 grans. No encerta la representació de la imatge gravada sobre'l cart, que és sens dubte la del arcàngel St. Miquel.

Malgrat lo que diu l'autor, opinem com Mr. Heiss, que és un tanto d'esglesia.

Núm. 8. — *Peça de cinch rals catalans, d'Igualada, sense nom de rey, del any 1642.*

El gravat d'aquesta peça mostrà que és d'encunyació defectuosa y que'l revers va rebre dos cops d'encuny: axò justifica que En Salat la llegís malament y que, en la convicció de que acabava ab la sílaba LA lo nom de la població ahont va encunyar-se, la sospiti d'Anglesola, Argensola o altra localitat catalana, quin nom, compost de nou lletres aproximadament, acabi ab LA. Altres exemplars coneguts d'aquesta moneda, pròben que la llegenda diu: AQVA-LATA.

Aquí intercala lo manuscrit d'En Salat la noticia d'haverse encunyat moneda a Calaf, en lo segle XI, la qual trau del Tom. VIII, del «Viaje Literario á las Iglésias de España», del P. Villanueva, pl. 207.

Núms. 9 y 10. — *Peces de çinch rals?, de Cervera, dels anys 1641 y 1642.*

Fa present En Salat que no ha vist aquestes peces y que'l gravat que dona d'elles és tret dels encunys que en son temps se conserbaven à Cervera. Al comentarles, dona noticias interessants sobre la encunyació a Cervera de *sisens* en temps de les turbacions del regnat de Joan II, y poch després, en 1479, de diners y de malles, de quines encunyacions del segle XV no se'n conexia, com no se'n coneix avuy que sapigàm, cap axemplar.

Núm. 11. — *Diner de Granollers, de Felip II (III de Castella).*

Es la mateixa moneda que descriu en el Tom. I, plana 276, y no grava en les taules del dit tomo. Diu que és de coure y que pesa 23 grans.

Núm. 12. — *Senyal, geroní, del regnat de Ferràn II (V. de Castella).*

Igual que de la moneda precedent, diu que és la que descriu en el Tomo I, plana 277; varietat de la que grava en dit Tomo, Taula IV, núm. 17.

Núm. 13. — *Diner o menut, geroní, de Carles I.*

També'l descriu en la plana 278 del Tomo I, y no l'havia gravat en les Làmines.

Núm. 14. — *Diner o menut geroní, de Felip II (III de Castella).*

Tinguis per repetit lo que's diu de la moneda precedent.

Núm. 15. — *Peça de cinch sous, de Gerona, sense nom de rey.*

Diu que pesa 3 adarms y 5 grans y la judica igual a la que publicà en el Tomo I, Taula 4, núm. 27; per quin motiu és de opinió que l'estar molt retallada fa que no tinga'l pes degut, o sia'l de les peces de cinch rals.

Nosaltres, atenent a son mòdul y a son pes, la conceptuèm una peça de cich sous.

Núms. 16 y 17. — *Sisens, geronins, de Lluís XIII.*

Havía ja descrit aquestes monedes, que són totes del any 1642, encara que sense gravarles, en lo Tom. I, pl. 278, al qui fa referencia. Senyala a la primera'l pes de 1 adarm 24 grans. El pes de la segona és indiferent, donchs se tracta d'una peça retallada. Cal advertir que'l dibuix de la núm. 16 és poch exacte y, ademés, figura la moneda d'un mòdul major del que tenen aquestes peces, que són abundants.

Núm. 18. — *Sisè, geroní, sense nom de rey.*

Lo descriu també en la pl. 278 del Tom. I, en lo qual, diu, no la gravà per no fer més costós lo llibre.

Núms. 19, 20, 21, 22 y 23. — *Pugeses de Lleyda.*

Són varietats de pugeses de Lleyda, descrites ja en lo Tom. I, pls. 281 y 282 y no gravades en dit tomo per la mateixa rahó que les monedes de Gerona que acaben d'ocuparnos. La núm. 22 és incusa, de llautó, y la considera un quart de pugesa.

Núms. 24 y 25. — *Diners o menuts lleydatans de Felip II (III de Castella).*

Los grava, per no haverhó fet en el Tom. I, en quina pl. 281 los descriu. Diu que pesan 27 grans y'ls creu mitges pugeses.

Ni'ls tipus, ni les llegendes d'aquestes dos monedes són los propis de les pugeses encunyades a Lleyda. Per aquest motiu y per les notícies documentals que donèm en lo llibre «Les Monedes Catalanes», som de parer que són diners encunyats en aquella ciutat durant lo regnat de Felip II.

Núms. 26 y 27. — *Pugeses de Lleyda.*

Es aplicable a aquestes monedes lo manifestat al parlar de les senyalades ab los 19 a 23. En Salat se va descuydar la descripció del núm. 26, el dibuix que dona de la qual és molt dolent. Es incusa, de

llautó, y en un magnífich exemplar que'n possehim s'hi llegeix clar:
 ✕ *leyda*.

Núms. 28 y 29. — *Sisens de Manresa, sense nom de rey, del any 1642.*

Los havia ja descrit, sense gravarlos, en la plana 283 del Tomo I. El dibuix del escut de Manresa, gravat en la núm. 29, és inexacte. Pesen 1 adarm 30 grans y 1 adarm 24 grans.

Núms. 30 y 31. — *Diners o menuts de Olot de Felip II? (III de Castella).*

També'ls havia descrit sense gravarlos, en el Tomo I, plana 285, y'ls atribueix erradament a Felip II de Castella, I de Catalunya.

Núm. 32. — *Peça de cinch rals catalans de Olot.*

La descriu y classifica bé, donada la conservació del exemplar que tingué a la vista. Pes 6 adarms 18 grans.

Núm. 33. — *Diner o menut de Perpinyà, de Ferràn II (V de Castella).*

El dibuix del revers d'aquesta moneda és inexacte, y al descriurela incorre En Salat en la matexa equivocació que patí al pendre per tres barres lo monograma de Perpinyà que porta la moneda núm. 25 de la Taula I. Diu que és de coure, que pesa 2 adarms y no la atribueix a sobirà determinat.

Núm. 34. — *Doble sou de Perpinyà, de Lluís XIV.*

Lo descriu, com ja ho havia fet en el Tomo I, plana 287, de conformitat al dibuix que'n grava; però aquest deu estar equivocat en l'any, donchs no sabem que cap moneda de Perpinyà porti gravat l'any 1640. Diu que és de coure y que pesa 2 adarms, 14 grans.

Núm. 35. — *Doble sou (?) de Perpinyà, de Felip I (II de Castella).*

Es igual a la que havia publicat en lo Tomo I, Taula IV, núm. 29. Diu que és de plata y que pesa 1 adarm y 20 grans y mitg. La moneda no és de plata, sinó de billó.

Núm. 36. — *Menut (o potser ardit) de Perpinyà, de Felip I (II de Castella).*

Diu que pesa 30 grans y no l'atribueix a sobirà determinat. Es la moneda descrita en el Tomo I, plana 287.

Núm. 37. — *Sou de Perpinyà, de Carles I.*

Diu que pesa 1 adarm y 5 grans y que era un exemplar molt mal conservat. Tampoch l'atribueix a sobirà determinat.

Núm. 38. — *Menut (o potser ardit) de Perpinyà, de Felip II (III de Castella).*

Es el gravat de la moneda que ja havia descrit en el Tom. I, plana 287.

Núm. 39. — *Menut o diner, perpinyanès, de Lluís XIV.*

També havia descrit aquesta moneda, sense gravarla, en el Tom. I, plana 287. S'ha d'advertir que la data, que diu ser de 1642, està mal llegida y mal gravada, de segur per la falta d'integritat del exemplar

que En Salat conegué. Tots los exemplars que's conserven són del any 1644 o següents.

Núm. 40. — *Pallarofa de Reus, de l'any 1709.*

Diu que és de llautó, que no té revers y que pesa 6 grans. El dibuix que dona d'aquesta moneda no és recomanable.

Núm. 41. — *Diner o menut, de Solsona, de Felip II.*

Lo descriu bé. Pes 21 grans.

Núm. 42. — *Diner de Solsona, de Felip III (IV de Castella).*

Lo descriu y classifica bé. Pes 18 grans.

TAULA IV

Núm. 1. — *Diner de Solsona, de l'any 1641.*

Es el mateix descrit (y no gravat) en el tom. I, pl. 290. La llegenda COLCONA està equivocada, tant en el gravat, com en la descripció. Les monedes diuhen COELSONA.

Núm. 2. — *Diner de Solsona de l'any 1651, ab una S en resebell.*

L'estar posada la S sobre'l cap de l'anvers, fa equivocar a n'En Salat, que al costat d'ella hi veu un sol, que no hi és en la moneda. No indica'l pes

Núm. 3. — *Sisè de Tarrassa, sense nom de rey.*

Es un exemplar igual al que descriu en la pl. 291 y grava en la taula V, núm. 3, del tom. I; però en diferent estat de conservació. L'atribueix a Tagamanent. Nosaltres la creyèm de Tarrassa.

Núm. 4. — *¿Senyal? de Tarragona (segle XV).*

Es la mateixa moneda publicada en el Tom. I, pl. 292, y Taula V, núm. 5. La descripció que'n dona és deficiente, y equivocada la del revers, tant en lo dit tomo com en lo manuscrit que'ns ocupa, y axí mateix estan equivocades les làmines. L'escut dels revers no porta *escachs*, sino *veros*, disposats verticalment, y és l'escut d'armes de la ciutat de Tarragonà. En Salat califica aquesta moneda de *pugesà*. No creyèm que ho sigui y estèm convençuts de que corria per més valor, encara que no podèm determinar aquest, per no haverse trobat la llicència d'encunyar moneda que se sab atorgà a Tarragona lo rey Ferràn II, al començ de son regnat.

Núm. 5. — *¿Senyal? de Tarragona (segle XV).*

Al descriure aquesta peça en el Tom. I, pl. 292, y altre vegada en lo manuscrit del III, en lo qual en dona'l dibuix, diu En Salat que sos tipus son iguals als gravats en la precedent, y fa notar llur mòdul, més petit.

Encare que en lo essencial té rahó, si'l dibuix de la moneda és exacte, cal notar la diferencia que s'observa en l'anvers de les dues monedes, y és que la *tau* o T de la núm. 4 està ficada dintre tres archs de cercle, y la del núm. 5 està isolada en lo camper: y cal notarla perquè constituheix una varietat en les monedes de Tarragona d'aquests

tipus, que presenten tant les de mòdul major com les de mòdul més petit. No és estrany que En Salat no hi posés atenció, per no haver conegut la de mòdul petit de la varietat núm. 4; ni la de mòdul gros de la varietat núm. 5.

Es de presumir que les petites representaven la meytat del valor en vers de les grosses.

Núm. 6. — *Sisè de Tàrraga, de Lluís XIII.*

Lo descriu y classifica bé. Pes 2 adarms y 3 grans.

Núm. 7. — *Díner de Tàrraga, de Lluís XIII.*

Es la moneda descrita, pero no gravada per l'autor, en el Tom. I, pl. 393. Pes 24 grans.

Núm. 8. — *Díner episcopal de Vich (segle XI).*

Lo descriu y dibuxa bastant bé, anyadint que lo possehia'l senyor Bolós, que és de plata y que pesa 9 grans. La integritat de la peça dibuxada ens fa creure que és un exemplar diferent del publicat per Mr. Heiss, trayentlo de la colecció del senyor Martorell y Peña, avuy en lo Museu de Barcelona.

Núm. 9. — *Díner episcopal de Vich (segle XII).*

Lo dibuix d'aquesta moneda porta'l revers inexacte, y per axò En Salat, que és probable no va veure l'original, s'equivoca al descriure-la y al interpretar la seva llegenda, ben llegida pel degà Moncada en son «Episcopòlogi de Vich», quin manuscrit havia vist y cita.

Vegis lo que a propòsit d'ella dihèm en lo Vol. I de «Les Monedes Catalanes». Mr. Heiss no la publica.

Diu lo possehia el senyor Bolós y que pesa 12 grans.

Núm. 10. — *Díner episcopal de Vich (segle X).*

Es igual a un dels que descriu en el Tom. I, pl. 298. Diu que lo tenia lo senyor Bolós y pesava 19 grans, y fa notar que de les dos d'aquest tipu que havia publicat l'una pesava 14 grans y l'altra 16.

Núm. 11. — *Obol episcopal de Vich (segle XI).*

Es la peça meytat de la que publica en el Tom. I, Taul. V, núm. 11, solament que per mala conservació de l'exemplar no s'hi veu la llegenda del revers. Tampoch és exacte'l dibuix de la creu d'aquest. Lo tenia'l senyor Bolós y pesava 9 grans.

Falta també aquest òbol en la obra de Mr. Heiss.

Núm. 12. — *Senyal de Vich (segle XV).*

La descriu bé, donada la seva deficient conservació; diu que la possehia'l senyor Bolós; que és de coure y que pesa 15 grans.

Núm. 13. — *Senyal de Vich (segle XV).*

El dibuix d'aquesta moneda és defectuós, y en conseqüència resulta inexacta la descripció que'n dona En Salat. Es varietat de la precedent y de mòdul més petit. Existia en poder del senyor Bolós y pesava 8 grans.

Núm. 14. — *Senyal de Vich (segle XV).*

Tampoch és exacte el dibuix d'aquesta moneda, de mòdul més

petit que la senyalada ab lo núm. 12, de la qual sembla ser la malla o meytat. La possehia també'l senyor Bolós y pesava 8 grans.

Los senyals de Vich, encunyats sens dubte en temps de Ferràn II, no'ls conegué Mr. Heiss, y han sigut publicats per primera vegada, que sapigàm, per D. Artur Pedràs en lo «Memorial Numismático Español», Tom. III y IV. A n'En Salat li foren comunicats pel senyor Bolós.

Núms. 15 y 16. — *Diners o menuts de Vich (segle XVI).*

La falta d'integritat d'aquestes dos peces, axis com també de la publicada en el Tom. I, Taula V, núm. 12, no permet afirmar ab seguretat si són de Carles I o de Felip I: encara que les creyèm del darrer d'aquests reys.

En Salat no les creu de Felip, y dupta si són de Ferràn II o de Carles I. Diu que són de coure y'ls hi senyala'l pes de 20 y 23 grans, respectivament.

Núm. 17. — *Diner de Vich, de Carles I.*

Es un exemplar igual al que descriu en la pl. 298 y grava en la Taula V, núm. 13 del Tom. I: solament que l'un pesava 19 grans y l'altra 24 grans; diferencia que no pot ser deguda més que a la imperfecció de la talla o al seu gran major o menor de conservació.

Núm. 18. — *Diner o menut de Vich, de Felip II (III de Castella).*

Es un altre exemplar de la que descriu (y no grava) en lo Tom. I, planes 298 y 299. Sembla ésser de diferent cuny.

Núms. 19, 20 y 21. — *Menuts de Vich, ¿de Lluís XIII?*

Aquestos tres menuts semblen ésser los mateixos que havia descrit l'autor en la pl. 299 del Tom. I, sense gravarlos, y atribuhintlos a Lluís XIII. El senyalat ab el núm. 21, no hi ha dupte que és de Lluís XIII: els altres dos poden ser de Lluís XIV, però lo defectuós del seu dibuix y'l no llegirshi l'any no permet atribuhirlos ab seguretat a un o altre dels dos Lluïsos. Son pes respectiu era de 27, 25 y 29 grans.

Núms. 22, 23 y 24. — *Menuts de Vich, de Lluís XIV.*

Dos de semblants n'havia ja descrit en el Tom. I, pl. 299. Porten les dates 1644, 1645 y 1646, y pesen la primera 1 adarm y les altres dos 1 adarm, 4 grans.

Núm. 25. — *Menut de Vich, mal conservat.*

Diu que pesa 1 adarm y 4 grans y que havia tingut llegendes.

Núm. 26. — *¿Senyal de Balaguer (segles XV o XVI)?*

Tant el dibuix com la descripció d'aquesta moneda, que és una varietat de la que descriu y dibuxa con *incerta* en lo Tom. I, Taula II, número 7 y plana 184, són molt deficientes: la suposa, equivocadament, encunyada pels comtes d'Urgell y diu que és de coure y pesa 3 adarms y 9 grans.

Núm. 26 *. — *Moneda de Dona Teresa, comtesa d'Urgell.*

Es de llautó, incusa o encunyada d'una sola cara, y pesava 3 grans.

Està bastant ben descrita. Seguint a n'En Monfart la creu una malla o una pugesa.

Núm. 27. — *Peça vigatana de cinch rals, de Lluís XIII.*

La descriu bé y li senyala'l pes de 6 adarms y 18 grans. No s'hi llegeix l'any, que en altres exemplars és el 1642. Diu que a Vich se conservaven los cunys de batre aquesta moneda.

Núm. 28. — *Peça de cinch rals, sense nom de rey, del any 1642, de Vilafranca d.l Panadès.*

Regularment descrita y dibuxada. Li dona'l pes de 6 adarms, 15 grans.

Núm. 29. — *Diner del comte d'Urgell, Pons de Cabrera.*

Lo descriu bé: diu que pesava 22 grans.

Núm. 30. — *Diner del comte d'Urgell, Grau de Cabrera.*

Descrita y dibuxada ab alguna incorrecció: diu que la possehia'l senyor Elías de Sicardo y que pesava 18 grans. D'aquesta moneda no'n tingué conexement Mr. Heiss: la havia feta gravar el senyor Pedrals pera publicarla en lo «Memorial Numismático español».

Núm. 31. — *Peça mallorquina de 30 sous (5 pessetes) del any 1821.*

Núm. 32. — *Peça de 5 pessetes, de Lleyda, del any 1809.*

La descriu y dibuxa bé. Diu que la possehia'l senyor Cabanes y que pesava 15 adarms.

D'aquesta escassíssima moneda no'n conexem més que dos exemplars. M. Heiss no la publica.

Núm. 33. — *Râl català de Carles II, mal encunyat.*

En Salat la suposa equivocadament un tipu nou.

Núm. 34. — *Mitg trentí, encunyat a Barcelona, regnant Felip III.*

Lo descriu y grava ab bastanta exactitut. Diu que pesava 1 adarm, 34 grans.

Núm. 35. — *Peça de 20 rals castellans (duro), encunyat a Barcelona l'any 1822.*

No's diferencia de les llavors encunyades en les altres cases de moneda de la península més que en la marca de fàbrica (B: Barcelona) y en les inicials del nom dels assajadors (S P: Sala y Paradaltas).

Núm. 36. — *Peça castellana de dos rals, de Joana y Carles I.*

La descriu bé, y la suposa encunyada a Mèxich, per la M que porta al costat del escut de l'anvers.

Núm. 37. — *Peça de 4 rals castellans (pesseta) encunyada a Barcelona l'any 1822.*

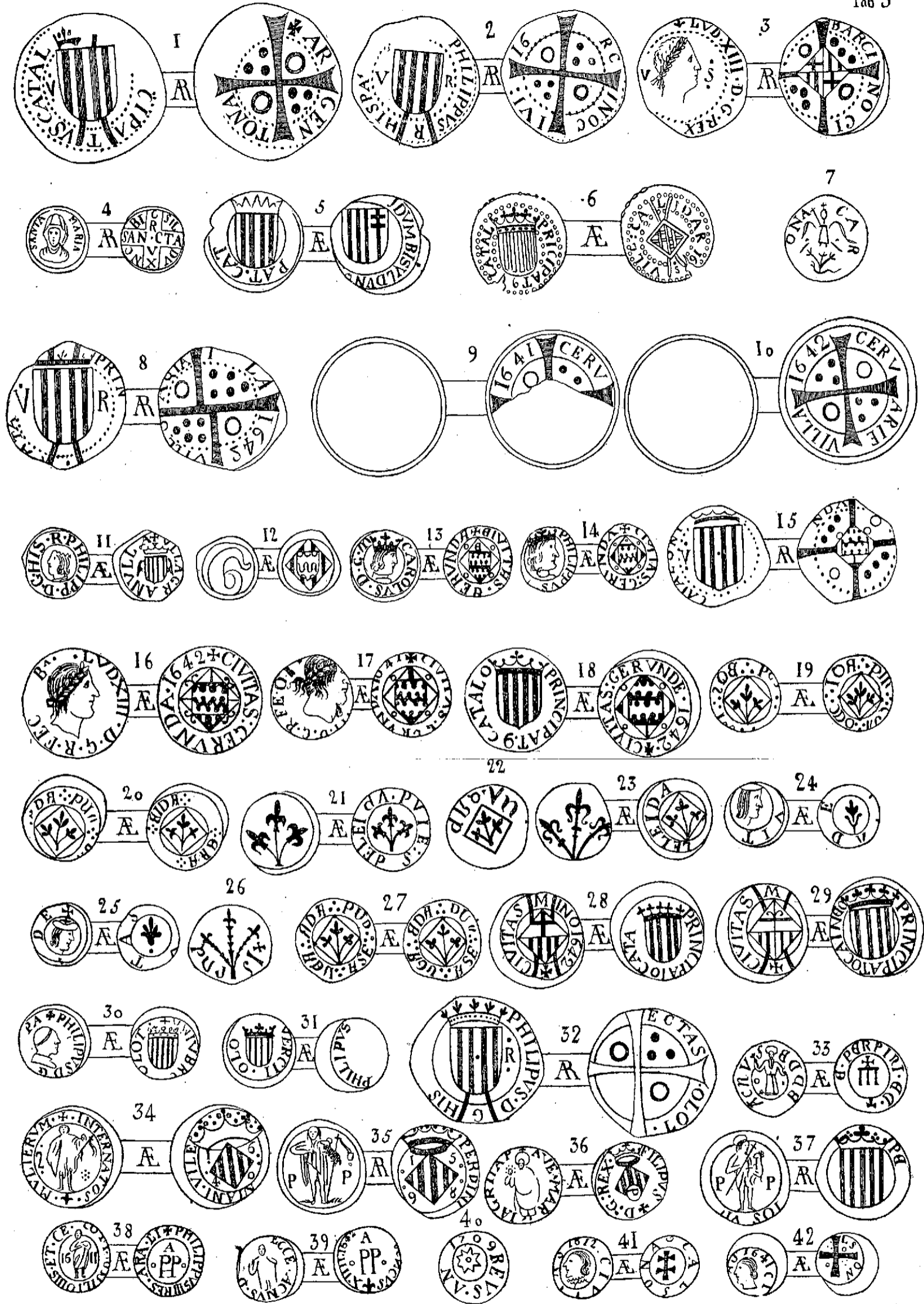
Donguis per repetit lo manifestat al parlar de la moneda, núm. 35.

Núm. 38. — *Peça de 80 rals castellans (4 duros) encunyada a Barcelona l'any 1822.*

Igual observació que respecte la moneda precedent.

Núm. 39. — *¿Obol de la comtesa d'Urgell Dona Aurembiax?*

Aquesta moneda està molt mal dibuxada, y ademés, segons En Salat, estava en mal estat de conservació. A n'axò's deu que la descri-

gui y la llegexi-equivocadament. La suposa d'un dels derrers comtès d'Urgell anomenat Ermengol: diu que la possehia D. Ramón Roig, y li senyala'l pes de 9 grans.

Al nostre concepte, y per lo que d'ella's pot apreciar, pertany a Dona Aurembiax.

Núm. 40. — *Peça de llautó de la Seu d'Urgell (segle XVI?)*

En el dibuix d'aquesta moneda, la llegenda, encara que incompleta, està bé; pero el tipu del camper està tant malament que no dona una idea, ni aproximada, del que porta la moneda. En Salat no degué veure més que'l dibuix, y per axò la seva descripció és inacceptable. Fa present que és de llautó, encunyada d'una sola cara, que pesava 5 grans y que la possehia D. Ramón Puig. La atribuí bé a la ciutat de la Seu d'Urgell.

La publica Mr. Heiss (T. II, L. 97, n.º 15) y la reproduhim en lo volúm III de «Les Monedes Catalanes». N'hem vist exemplars d'aràm.

Núm. 41. — *Mitg ducat, mallorquí, de Ferràn II (V de Castella).*

Diu que'l possehia lo senyor Bolós y que pesava 1 adarm. L'ha publicada a derrers del segle passat D. Alvar Campaner, en un article titolat «Novedades en la Numismática hispano-balear».

Núm. 42. — *Terç de sou d'or, barcelonès, de Lluva II.*

Diu que pesava 24 grans, que la possehia'l canonge Ripoll y qu'era aleshores inèdita.

Núm. 43. — *Terç de sou d'or barcelonès, de Recaret I.*

Es una varietat del gravat en la Taul. I, núm. 39, d'aquest manuscrit.

Núm. 44. — *Mitg escut o durillo d'or, de Felip V (IV de Catalunya).*

Descriu bé aquesta moneda, que formava part de la colecció del autor y pesava 34 grans, a la qual califica de raríssima. Ho és en realitat, donchs no sabèm que fins al present s'hagi publicat, ni n'hem vist cap exemplar. Pel seu mòdul y pes la creyèm un mitg escut; y per les marques que porta (una M coronada y les lletres J. - F., inicials dels noms dels assajadors), se justifica que fou encunyada en la casa de moneda de Madrid.

Núm. 45. — *Mitg escut de Ferràn VI (III de Catalunya).*

Per l'any que porta, 1746, opina l'autor que és medalla de proclamació, y la crea encunyada a Madrid, encara que no s'hi vegi cap marca.

Mr. Heiss, que la publica en lo vol. I de son llibre y la grava en la lám. 52, núm. 12, l'aprecia com moneda.

Núm. 46. — *Medalla de la proclamació en Cervera de Ferràn VI.*

La descriu bé y diu que és de plata.

JOAQUIM BOTET Y SISÓ

(Continuarà).